

ՓՈԽՆՁ

ԹԻԻ 735

ՇԱԲԱԹ

1872 ՕԳՈՍՏՈՍ 19

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Լրագրական գիտողութիւնը գեռ կը շարունակեն հիւսիսային երեք մեծ տէրութեանց վեհապետաց մօտակայ տեսակցութեան վրայ, և շատ հաւանական կհամարին թէ վախճանը երկիւղալի չէ, և խաղաղութիւնն ու բարեկամութիւնը երեք տէրութեանց մէջ հաստատուն հիմանց վրայ դնելու նպատակ ունի:

Պիզմարզ՝ որ այս տեսակցութիւնն հեղինակած է, չկարծուիր թէ թշնամութեանց ու պատերազմի փափաքող կգտնուի, զվերմանիս մինչեւ այս աստիճան բարձրացուներէն, ճոխացուներէն և տիեզերահռչակ ընելէն յետոյ: Պիզմարզ անշուշտ այժմ կխորհի իւր այս մեծագործութիւնը պահպանել ու պաշտպանել, և անշուշտ այս նպատակին հասնելու համար է որ Ռուսիոյ ու Աւստրիոյ հետ բարեկամական սերտ ու անքակ հանգոյցներով կուզէ ամրապնդել զԳերմանիա: Այս ճարտարամիտ և վսեմախոհ անձը անտարակոյս գիտէ թէ պատերազմի բաղդը ամեն անգամ չյաջողիր Գերմանիոյ համար, և թէ Գերմանիա որչափ ալ առաւել քան զամենայն սպառազինեալ և ճոխացեալ ըլլայ, Աւստրիա և Ռուսիա ալ քնոյ մէջ չեն, և մանաւանդ Ռուսիա ամենայն պատրաստութեամբ իբրեւ ամենհի առիւծ կեցած է: Պիզմարզ տեղաւ նաեւ Գաղղիոյ շուտակոյթ կանգնումն, և մանաւանդ նորա դրամական հրաշալի վարկը, և սքանչացաւ բոլոր աշխարհի հետ:

Եւ ահա այս նկատմամբ է որ հաւանական կհամարուի թէ երկիւ վեհապետաց մօտակայ տեսակցութիւնը խաղաղութիւն և բարեկամութիւն քան թէ պատերազմ պիտի ծնի:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Լրագրութիւնը, կամ լաւ եւս է ըսել հրապարակական մեղմ ու լուրջ դիտողութիւնը երբեք վնասակար չեն լինիր: Դիտողութեանց ենթարկեալն՝ որչափ ալ յամառ ու ինքնահաւան լինի, որչափ ալ այլոց քով այնպէս յույնէ թէ կարեւորութիւն չտար հրապարակական դիտողութեանց, այսու ամենայնիւ խիղճը կխայթէ կխմանէ զինքը՝ ճշմարտութեան ձայնին ունին խոնարհեցունել, և յետոյ ընդ կրունկն դառնալ այն ճանապարհէն, որոյ մղար ու խոտոր լինելը կծանուցուի:

Ուրախ եմք, նկատելով որ քանի մը շարքէ հետէ Ս. Պատրիարք հօր աստանդական անվայել ընթացից համար մեր ըրած դիտողութիւններն ալ այսպէս իւրեանց նպատակին հասնելու կը

մերձենան: Ս. Պատրիարքը երկու շաբաթէ հետէ անօդուտ երթեալեւթիւնները նուազցուցած է, և այժմ Պատրիարքարան գործոյ կամ խնդրոյ մի համար գնացողներուն շատերը կը գտնեն զՆորին Սրբազնութիւնը:

Ս. Պատրիարք հօր գէպ յայտ ուղղութիւն երես դարձնելն նկատելով է, որ հակառակ մեր անցեալ շաբաթ աւուր խոստման՝ այսօր Նորին Սրբազնութեան աստանդականութեան վրայ տեղեկութիւն տալ զանց կընենք, ակնունելով որ կբարեհաճի բոլորովին վերջ տալ: Նորին Սրբազնութիւնը վերջին ութ աւուրց մէջ միայն երկու օր բացակայ գտնուած է Պատրիարքարանէն, յետեկ և գիշեր մի իւսկիւտար գտնուելով և գիշեր մի Գուրու-չէշմէ անցունելով:

Արդ՝ թող հայհոյին հայհոյէ մեղի գէմ, մեր փայլը չէ. թող շողջորթէ, անպատուութիւնը իրեն կըլլայ: Թող երկար բանաստեղծութիւններ ընէ, հաւատարմութիւն համար թէ մեք մեր շահուն և խրիմեանի անկման համար կաշխատինք. դիտողն ու դատողը կընայ իմաստասիրել: Եւ Ս. խրիմեան վերջապէս տակաւ պիտի իմանայ թէ իւր բարեկամն ո՞վ է, հայհոյիչք և շողջորդք, թէ մեղմիկ մեղմիկ դիտողութիւն ընողն:

Ամասիայէն և Մարզուանէն եկած և մեր քով դիզուած հրատարակիչի գրութեանց և ոչ մին պիտի հրատարակեմք այսօր, որովհետեւ հինգշաբթի օրը խառն ժողովն բաւական ժամանակ այս խնդրոյ վրայ խորհրդակցելէն յետոյ հետեւեալ նոր կարգադրութիւնն ըրաւ:

Անշուշտ նկատողութեան առնելով Ամասիայէն և Մարզուանէն եկած վերջին բազմաստորագիր հանրագրերն, որոնք մեծապէս կդանգաւորին քննչութեան և սահմանադրութեան գործադրութեան պաշտօններով հոն գտնուող կիւրեղ վարդապետին խռովայոյղ և անխոհեմ ընթացից գէմ, - որոնց որ այս վարդապետը դադարի այս պաշտօններէն, և Եդեսեան գերապատիւ Տ. Յովհաննէս Ս. Արքեպիսկոպոս առժամանակեայ կերպիւ Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանքը քաշուի, և արժանապատիւ Տ. Մամբրէ վարդապետ առաջիկայ շաբաթ մէջ անյապաղ մայրաքաղաքէս ճամբայ ելնելով երթայ Ամասիա, խաղաղութիւնը հաստատէ վիճակին մէջ և Սահմանադրութիւնը նոր ի նորոյ գործադրէ, արդէն եղած գործողութիւնները իբրեւ չեղեալ համարելով:

Խառն ժողովն այս որոշումն ընելէն անմիջապէս յետոյ կանչեց արժանապատիւ Տ. Մամբրէ վարդապետը, և ծա-

նոյց: Նորին արժանապատուութիւնը ի սկզբան չուղեց ընդունիլ այս պաշտօնը, ժողովոյն յիշեցունելով թէ ինքը՝ Պօլիս եւ կած է մամլոյ մի հաստատութեան խնդիրն կարգադրելու համար, և թէ ուրիշ պաշտօններ յանձն առնելով բոլորովին կշեղի իւր նպատակէն: Ժողովն համոզեց զՆորին արժանապատուութիւնը և ընդունելութեան խոստումն առաւ, փոխադարձաբար խօսք տալով որ փոյթ տանի իւր խնդիրները կարգադրելու և ամեն պէտք եղածը պատրաստելու մինչեւ ցվերագարձ իւր:

Հետեւաբար, առաջիկայ շաբաթ մէջ արժ. Տ. Մամբրէ վարդապետ մայրաքաղաքէս կուղեւորի դէպի յիշեալ վիճակը:

Ուրախ եղանք, խառն ժողովոյ այս որոշման վրայ, որովհետեւ աներկմիտ եմք թէ արժ. Մամբրէ վարդապետ կը յաջողի խաղաղութեամբ և սիրաշահելով ի գլուխ տանիլ իւր պաշտօնները, երբեք չհետեւելով նախորդաց ընթացից, որոնք խռովութիւնն ու յուզումնքը առաւել զայրացունելու, և իւրեանց վրայ աչառութեան ու կողմնակալութեան կասկածներ յարուցանելու, և ժողովրդեան ծանր ծանր գանգատանաց ու բողոքներուն պատճառ եղան:

Սակայն, խառն ժողովոյ այս որոշման մէջ կայ դիտողութեան արժանի կէտ մի: Որոշեք է որ գերապատիւ Եդեսեան Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանքն առանձնանայ, մինչեւ որ արժ. Մամբրէ վարդապետը կատարէ իւր պաշտօնը, - շատ լաւ բայց, ինչ հարկ կար Բ. Դրան դիմել, և Ամասիոյ վիճակէն Եդեսեան Սրբազանի ելնելուն համար հրամանագիր ուղղել: Ինչ, քանիցս աղբարարութիւն եղաւ իրեն, և չընդունեց չհասաւանդեցաւ: Ինչ հարկ կար Արքեպիսկոպոս մի այս աստիճան անպատուել:

Կցաւիմք Ամասիոյ և Մարզուանու վիճակայնոց այն մասին վրայ, որոնք հետեւելով քանի մի խռովայոյղ և շահագէտ անձանց հրապուրանաց, Եդեսեանի պէս Առաջնորդ մի այս աստիճան վերաւորեցին: Ուրիշ բան է, եթէ բոլոր վիճակայինք միանալով, ըստ Սահմանադրութեան իւրեանց Առաջնորդը ընտրեն զգերապատիւ Եդեսեան, և փառօք ու պատուով առբերեն Ամասիա, աղաչելով որ բարեհաճի դարձեալ հովուել ու խնամարկել զիրենք:

Ո՞վ Ամասիացիք, ո՞վ Մարզուանցիք, շատեր չկան Եդեսեանի պէս ժողովրդասէր, աշխուրջ, ու քաղաքագէտ և հաստատամիտ անձինք մեր կըրերն մէջ:

Այս աղբարարութիւնը կընեմք տուջեղ, և կըւեմք, արիւն ձեր ի գլուխ ձեզ, ըսելով:

Հետեւեալ նամակը՝ որ նիկոմիդիոյ Մէրտէկէօզ և Եալաքտէրէ գիւղօրէից իմացական ու բարոյական և տնտեսական կառավարութեան վիճակը կնկարարէ, և՛ միանգամայն Պրուսայի Եէ-նիշէհիւր գիւղաքաղաքին մէջ տեղի ունեցած իգական պատուոյ բռնաբարութեան դէպք մի կպատմէ հանդերձ ազգութիւն խորհրդածութեամբ և գիտողութեամբ, - պարտ համարեցաք մեզ հրատարակել, յուսալով որ մեծարգոյ ընթերցողն ուշադրութեամբ կկարդայ, յուսալով նաեւ որ պաշտօնական տեղեր ալ ներկայանալով՝ օգուտ մի կմատակարարէ մեր կարօտեալ և զրկեալ ազգայնոց:

... խմբագիր

Մահմանդ-բութեան դործադրութեան նկատմամբ գէտ ի վիճակն Գաղատիոյ ուղեւորած ատենս պատեհութիւն ունեցայ նիկոմիդայի վիճակէն եղող Մէրտէկէօզ և Եալաքտէրէ անուն երկու հայաբնակ գիւղից այցելութիւն ընել, որոց իմացական և բարոյական վիճակին համառօտ տեղեկագրութիւնն ընելով՝ առ ձեզ կուղարկեմ, քանզի ըստանձնած պաշտօնիս պարտաւորութեան մի մասն է և այս:

Ազգի մը թէ նիւթական և թէ բարոյական բարեկեցութեան հական պայման ճանչցուած է բարւոք և օրինաւոր դաստիարակութիւնը. սա անհերքելի ճշմարտութիւն մի է որ ուր չի՞ք լոյս, անդ խաւար տիրէ, և ամենայն գործողութիւնը որ ի խաւարի՝ խառն և չիթի ելք մի կունենան. ըստ այսմ ուր որ ուսման և տգիտութեան լոյսը տարածուած չէ, հոն տգիտութեան խաւարը պատած է, ուստի և ամենայն կենցաղական գործառնութիւնը անկանոն, խառնաչիթի և շատ անգամ ալ աղմկալից կըլլան. հոն ոչ տնտեսական բարեկարգութիւն կը նշմարուի, և ոչ ու իցէ՞ իրաց ուղղութիւն: Ըստ ի սիրտ կըսեմ որ Պօլսոյ դըրացի համարուած այս երկու գիւղից ազգայինք՝ սոյն ձախող ճշմարտութեանց առարկայ եղած՝ կարծես ամեն տեսակ անկարգութեանց և թշուառութեանց ասպարէզ մը բացած են. տեսայ հոն այս, դպրոց անուամբ ճանչցուած երկու անկանոն չէնքեր, բայց անոնց մէջը ոչ ուսուցիչ կոչուելու չափ հմտութիւն ունեցող դասատու, ոչ ժողովրդեան թուոյն համեմատութեամբ ուսանող աշակերտ, և հետեւաբար ոչ ալ դպրոցական բարեկարգութիւն. սոյն խեղճ գիւղից ազգային մանկուոյն դպրոցն եղած են փոքրիկները, դաստիարակութիւնն եղած է դատարկաշրջութիւնն և տեսակ տեսակ անառակութիւնք, յորս գիւրադայլ է մատաղ մանկութիւնն ի սայթաքել. քահանայք ընդհանրապէս տգէտ, և ոչ իսկ կը ճանչնան իրենց սուրբ կոչման արժանիքը, սոցա գայթակղեցուցիչ վարքը սկսած է ըստ մասին ժողովրդեան բարոյականը եղծանել և ապականել. իսկ տնտեսական վիճակին բոլորովին խանդարեալ. և «այս ամենայն չարիք ծագեալ են յանուսումնութենէ» . թողումք զայս. Եալաքտէրէ գիւղին մէջ բռնաւորու-

թեան նոր եղանակ մը կը նշմարուի. մէկ քանի՞ չորպաճի անուանեալ հարուստներ միապետական ոգւով մը ժողովրդեան իրաւանց վրայ բռնանալ կուզեն, և ասից ծագած է երկու կուսակցութիւն, որ քիչ յուզմունք պատճառած չէ գիւղին մէջ. ժողովրդեան մեծագոյն մասը ուսման և դաստիարակութեան կարեւորութիւնը ճանաչելով՝ կուղէ զայն գիւղին մէջ տարածել, խեղճ ժողովրդը իւր այս գովելի փափագնաց դործադրութեան համար մինչ ցարգ յանշտիս ճշնած է եկեղեցւոյ սեպհականութիւնն եղող քսան և հինգ հազար զուրուշի չափ գումարը յիշեալ չորպաճիներուն՝ ձեռքէն առնուլ, բայց յաջողած չէ. ուստի և ստիպած է զանոնք, որ իրենց հրաժարականը կամաւ տան, ասկայն անոնք ոչ հրաժարական տուած են և ոչ ժողովրդեան իրաւունքը յարգած են. չեմ գիտեր թէ ինչ գաղափար ունին այն պարոնները իրենց անձանց վրայ. արդեօք զիրենք հասարակ ժողովրդեան վեր ուրիշ էութիւն կը կարծեն... և ինչ առաւելութեամբ անիրաւութեամբ և յափշտակութեամբ ստացած մէկ քանի մանդրներն ու ժողով. որ ժամանակի մէջ կը կարծեն արդեօք զիրենք, այն ժամանակը, յորում ժողովրդային իրաւունքը մէկ քանի ոսկեծոյլ ամիրայից անձնական կրից խաղալի եղած էր, և որոնք կը ցնորէին թէ իրաւունք բաւը իրենց համար միայն հեղինակուած է, իսկ ժողովուրդը իրենց ստրուկն և գերին է. անցան այն բռնաւորական ժամերը ո՞վ Եալաքտէրէի չորպաճիներ, անցան. այդ անհեթեթ գաղափարները ցրուեցան, այդ ամբարտաւանական խորհրդոց ամբարտակը քանդեցաւ. և ատոր վրատակաց վրայ իւր զօրաւոր հիմը դրաւ ժողովրդականութիւնը. ալ ասկէց վերջը ընդհանուրին շահը մասնաւորին չը զոհուիր, ուր մնաց իրաւունքը ոտնակոխ ըլլալ...:

Ահա Մէրտէկէօզի և Եալաքտէրէի հայոց իմացական և բարոյական վիճակը և տնտեսական կառավարութեան եղանակը, որոնք ազգութեան մէկ մասը կը կազմեն. որ և իցէ ծառայ մը իւրաքանչիւր ուտը իրենց աճողական սնունդը կառնուն յարմատոյ անտի ծառայն. ազգութիւնն ալ իւր ամբողջութեամբ առնելով ճիշդ ծառ մի է, որոյ արմատն է ազգային Պատրիարքարան և ներքինական վարչութիւն, ոստերն են մանաւանդ դաւառային ազգայինք. ահա երկու փոքրիկ ոստեր, որք մերձ ի դօսանալ անշուշտ ազգային Պատրիարքարանի աճեցուցանողական սննդաբար հիւթոցը կը կարօտին ի բարգաւաճումն անդրէն և ի պտղաբերութիւն Գրիստոնէութեան և կատարեալ մարդկութեան:

Բայ յայտնանէ կուղեմ տեղեկութիւն տալ նաեւ ասկէ մէկ քանի ամիս յառաջ Պրուսայի վիճակին վերաբերեալ Եէնիշէհիւր կոչուած գիւղաքաղաքին մէջ պատահած դէպքին վրայ, որ անշուշտ բոլոր պարկեշտ անձանց զայրոյթը կը գրգռէ, մանաւանդ ազգայնոց, հաւատարիմ աղբիւրներէ ստուգած

և հաստատուած իրական եղելութիւն: Բնիկ Եէնիշէհիւրի Տէլի Խամայիլ և Գարա Ահմէտ անուն անձինք ընկերակցութեամբ նոյն քաղաքին շրջակայներն եզող Մէքիք գիւղէն իպրահիմ Չալուշ և Սու պաշը գիւղէն Գարազալ անուն այլ եւս երկուց անձանց՝ Եէնիշէհիւրու ազգայիններէն Մահմետի կարապետ, Մահմետի ցակոր անուն անձանց, այլ և հոն բնակող Պրուսայի այրի կնոջ մը տանց առջեւը կուգան. և ի տես ամենեցուն անոնց դռները կոտորեալով՝ ներս կը մտնեն, և իրենց գաղանային չար կիրքը յագեցնելէն վերջը ըստ բաւականին գոյք և կարասի կողպտելով խոյս կուտան. այս անտեղութեան վրայ տեղոյն կառավարութեան բողոք կ'ըլլայ, բայց բողոքանաց ձայնը անլսելի կըլլայ: Տեղւոյն մէկ հատիկ քահանան ալ, որ հարիւր տունէ բաղկացեալ ժողովրդի հոգեւորական պաշտօնին կոչուած, և ըստ արդի քաղաքական դըրութեան տեղւոյն կառավարութեան քով զազգը կը ներկայացնէ, և անոր իրաւունքը պաշտպանելու պարտաւորեալ է, փոխանակ ազգին համեստութեան նախանձախնդիր ըլլալու և արգարութեան գործադրութիւնը պահանջելու, բողոքովին անհող ի սուրբ պարտականութիւնս իւր, աւելի վաճառականական գործերով կղբալի եղեր. ևն, ևն:

Մարգաւապանութիւնը մեծ ոճրագործութիւն սեպուած է, և արեամբ փոխանակաւ չափ կպատժուի, արդեօք բանական միջոցներով համեստ կանանց պատիւն արատաւորելը և անոնց պարկեշտութեան դէմ մեղանշելը անկէց նուաճ ոճրագործութիւն կսեպուի. բոլոր բնական և քաղաքական օրէնքները բարձրաձայն աղաղակեն, - ոչ. կեանքը բարիք բախտի կոչուած է, ըստ որում հասարակ է մարդուս և անասնոց իսկ համեստութիւնը (ըրդ) բարիք պատուոյ, և անհամեմատ բարձր քան զբարիս բախտի, զի մարդուս միայն յատուկ է, մարդկութեան մէկ ստորագիւղին է. մարդուս և անասնոց մէջ տեղը լայնատարր անյրպետ մը քաջողը միայն պատուոյ զգացումն է:

Նախկին մոլար և ամեն տեսակ զեղծումներով զեղեալ դարուց մէջ անգամ դեռ մարդ բառին սահմանը չըճանչցուած, դեռ մարդկային օրինաց սկզբունքը չգիտցուած՝ կանանց պարկեշտութիւնը և պատիւը միշտ յարգուած էր ամեն ազգէ և կյարգուէր, իսկ նոցա պատուոյն դէմ եղած բռնազբօս նախատանքը մահուամբ կտուժուէր. ասիկայ մարդկային բնութեան մէկ ընդածին օրէնքն էր, որ այսպէս տրամադրած էր. արդ՝ հիմակ այս ըսկըբունքը որ իւր բոլոր հանգամանքներովը բացայայտուած է, այնչափ նուաճ յարգանաց արժանի եղած է. կըտրմանամբ, կ'ըսուի թէ՛ այնպիսի դարու մէջ կապրիմք, յորում ինչք, ստացուածք, կեանք և պատիւ յապահով են, անհատական իրաւունքը միշտ կը յարգուի. - յոյժ բարի, բայց ինչ ընեմք կայսերաբնակ քաղաքի մը քիւն տակը պատահած և անպատիժ մնացած այս մեծ և մեծ ոճրագործութիւնը, մի

Թէ զայս կհրամայեն տէրութեան օրէնքը, ոչ, քան լիցի, այլ ուստի է այս արտօնութիւնը. — արտօնութիւն կըսեմ քանզի տեղւոյն կառավարութեան կըրողքուի, բողոքն անլսելի կ'ըլլայ, և ոճրագործք անպատիւ կ'ընեն. ըսել է որ տեսակ մը իրաւունք տալ է — ոչ ուստեք, այլ ի թուութեան տեղւոյն կառավարութեան. գայմագամութիւն մը տէրութեան օրինաց անթերի պարծաղութեան հսկող մէկ պաշտօնական մարմինն է. արդ՝ չխօսիմք վերացեալ կերպով, եթէ գայմագամ մը իւր պաշտօնի պարտաւորութեանց անփոյթ ըլլայ, օրինաց զեղծումները պատուհասելու թոյլ ըլլայ, և օրէնքը, տէրութեան օրէնքը մէկ քանի սրիկայ անձանց գաղանային կրից խաղալիք ընէ, այնպիսի գայմագամ մը կ'ըսեմ, կրնայ դեռ իւր պաշտօնը շարունակել, ոչ ապաքէն իւր գատախաղը նոյն խաղ օրէնքն է, այո՛. բայց այս անձը տակաւին գայմագամ է, պատճառ, զի իրմէն դուրս ուրիշ տեղ մը բողոքեալ է:

Հայոց ազգ, ահա՛ մեր գաւառային ազգայնոց խղճալի վիճակը. դուք կը կարծէիք որ կենաց և պատուոյ դաւաճանութիւնները միայն Հայաստանի ներք. սակողմը կըլլայ անօրէն « քիւրտերուն » ձեռքովը. բայց ահա ձեր « խօլթուխին » տակն ալ կըլլայ եղբ. և ոչ գիտէ դեռ ինչքն չեն ըլլար. խեղճերը լեզու չունին, որ իրենց աղէտքը պատմեն, իրենց անհատական իրաւանց բռնաբարութիւնը, իրենց պատուոյն դէմ եղած նախատինքը ստորագրեն, կամ առ տկարութեան, և կամ առ ահին բռնակալաց:

Արդոյ խմբագիր, դուք որ ձեր հրապարակական թերթին պարունակութեամբ կհաւաստէք թէ ազգասիրութեան ոգի կկրէք ձեր սրտին մէջ, ահա գաւառայնոց վիճակին տեղեկագրութիւնը կըսէք ձեր պատուական թերթին միջոցաւ ազգային Պատրիարքարանի և կեդրոնական վարչութեան ներկայութեանը հանել և անոնց ուշադրութեանը յանձնել. շատերը կպարծին թէ ալ մենք սահմանադրական ազգ միեմք, ես ալ այդ պարծոններէն եմ, բայց այդ տեսակ պարծանքը օգուտ մը չընէր. պէտք է արդեամբ սահմանադրական ըլլալ, նորա հիմնական սկզբունքը յարգել և ի գործ դնել, ազգին ամեն մէկ անհատ առ ազգը պարտաւորութիւն ունի, ազգն ալ իւր կողմանէ առ իւրաքանչիւր անհատ պարտաւորութիւն ունի, այնպէս որ ազգ և ազգային իւրաքանչիւր անհատ՝ փոխադարձ պարտեօք և իրաւամբք կապուած են իրարու. ինչ է ազգին պարտականութիւնն առ ազգային իւրաքանչիւր անհատ. — նորա թէ՛ իմացական և թէ՛ բարոյական վիճակը բարւոքել, դաստիարակութիւնը ծաւալել ազգին մէջ, նորա ընկից, կենաց և պատուոյ ապահովութեան համար, մանաւանդ նոյա բռնաբարութեան համար բարձրագոյն Դրան գիմել և արդարութեան օրինաց գործադրութիւնը հայցել, որուն ի գիմաց կայսերական բարեխնամ կառավարութեան արդեամբք ի գործ դրուելուն՝ բնաւ տարակոյս չունիմք: Ահա՛

մեր ազգին ճշմարիտ սահմանադրական ըլլալուն հական պայմանն այս է առայժմ, զայս պարտիմք արդիւնաւորել յաղթի մերում:

Պրոքս. Լարդապետ
Նախնեան

Մեծաւ հաճութեամբ կհրատարակեմք Ղալաթիոյ թաղական պատուարժան Խորհրդոյն կողմանէ ղրկուած հետեւեալ պաշտօնական տեղեկութիւնը:

... Խմբագիր

Արժանայարդ. Աքտէր Յովհաննէս աղա Աքտէր Խաչատուրեան իր Թաղապալի ունեցած 181 թիւ տունը Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ կտակած ինքնուն, ի գիտութիւն համայն ազգիս կիւլթամբ հրատարակութեան տալ: Ուստի կխնդրեմք որ ձեր յառաջիկայ թերթին մէջ հրատարակել բարեհաճիք:

1872 օգոստոս 18

Թաղական Խորհրդարան
Ղալաթիոյ ԱՏԵՆԱՊԵՏ Մարտիրոս Ալեքանեան

Ներկայ կտակագիրս ըստ վկայութեան ազգային Տնտեսական Խորհրդոյ օրինաւոր դատելով կը հաստատեմք և կը վաւերացնեմք 4 օրինակ. մէկը Ազգ. պատրիարքարանիս գիւնաւառան, մէկը՝ Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ և միւս երկու օրինակներն ալ կտակարար Յովհաննէս աղայի և անոր կողակից Տիրուհի տիկնոջ յանձնուելու պայմանաւ: Որոյ ի հաստատութիւն կտորագրեմք և կը վաւերացնեմք կնքով Ազգ. Պատրիարքարանիս:

18 Մայիս 1872
Ի Պատրիարքարանի Հայոց Կիւլթ. Պարբերագրանէ
Պ. Կ. Միքայէլ Եղեճեան
Խմբագիր

Ներկայ կտակագիրն Տնտեսական Խորհրդոյ ներկայացուելով ի պաշտօնէ, Խորհուրդն օրինաւոր դատաւ անոր պայմանները և գործադրութեանը հաճ և հաւան՝ զայն արժանադրելով իւր ատենագրութեան տուամարին մէջ կը հաստատէ կտակագրին չորս նոյնիմաստ օրինակները՝ որոց մին Ազգ. դիւանատան մէջ, երկրորդը Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Խորհրդարանը, երրորդը կտակարար Խաչատուրեան Աքտէր Յովհաննէս աղայի, իսկ չորրորդը անոր ամուսնոյն Տիրուհի տիկնոջ քով պիտի մնայ առ ի ապահովութիւն:

18 Մայիս 1872
Ի Պատրիարքարանի Հայոց Կիւլթ. Տնտ. Խորհրդոյ
Ի դիմաց Տնտեսական Խորհրդոյ
ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԱՏԵՆԱՊԵՏ
Ք. Ղալաթեան Յ. Կիւլթեան

Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ Յամի տեսուն 1872 Մայիս 16 ես ծառայ Տեսուն Աքտէր Յովհաննէս Աքտէր Խաչատուրեան բնիկ Ղալաթիացի, առողջ մտօք և յօժար կամօք Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ կը կտակեմ Բերա Թարլապալի ճատտէ 181 թիւ տունս (էհհա՛ էպու Պէքիւր աղա վաքքէն) որ շուրջ եօթանասուն երկու կանգունի վրայ շինուած է և երկայարկ, հետեւեալ պայմաններով:

Ա. Որչափ ես և ամուսինս Տիրուհի տիկին կամ երկուքնէս մէկը կենդանի ըլլանք, հանգիստ պիտի բնակինք հոն կամ եթէ չբնակինք՝ անոր վարձքը առ

նելու իրաւունք պիտի ունենանք:

Բ. Երբ թէ ես և թէ Տիրուհի տիկինս վախճանինք, այն տունն Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ սեպհական ստացուածքը պիտի ըլլայ, և ուրիշ ոչ ոք միջամտելու իրաւունք պիտի չունենայ:

Գ. Յիշեալ տունը իմ լուսահոգի մօրս վրայ է, անկէ ինծ ինքիդալ ըլլալուն, և եթէ ինծմէ Գրիգոր Անակեանի ֆերաղ ըլլալու ծախքերը Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ անտուկը պիտի ընէ, նոյնպէս Միւսիսիբալիթէի վերաբերեալ տուրքերը եկեղեցին պիտի վճարէ:

Դ. Եթէ պատահի որ յիշեալ տունը այրի, և մենք կենդանի ըլլանք, կամ ես և կամ Տիրուհի տիկինս կենդանի ըլլանք Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին պարտաւոր պիտի ըլլայ առաջին ձեւին վրայ նոյն տունը շինել տալ՝ անմիջապէս երբ շինութեան արքունի հրամանն ըլլայ, և մինչեւ ի շինութիւն մեր բնակութեան յարմար տեղ մը մեզի բնակեցնելու պարտաւոր պիտի ըլլայ Ս. եկեղեցին:

Ե. Յօրհալի ես կենդանի եմ, իրաւունք պիտի ունենամ յիշեալ տունս ետ պահանջելու, և մինչեւ այն օրը Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ ըրած ծախքերը ըստ օրինի տոկոսով վճարելու. իսկ իմ մահուանէս ետքը Տիրուհի տիկինս իրաւունք պիտի չունենայ ետ պահանջելու, բայց իրաւունք պիտի ունենայ ըստ առաջին յօդուածոյ ներկայ կտակագրիս մինչեւ ցմահ իւր նոյն տանը մէջ բնակելու կամ նոյն տանը վարձքը առնելու. և Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ կողմէն որ եւիցէ միջամտութիւն չըլլայէ զատ, չարոյական պաշտպանութիւն պիտի ըլլայ իմ կնոջս:

Զ. Ներկայ կտակագրիս պարունակութիւնը ճշդիւ գործադրելու հոգ պիտի ունենայ Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին. և եթէ անոր կողմէն գրծուարութիւն մը կամ նեղութիւն մը երեւան գայ թէ ինձ և թէ կնոջս, նոյն ատեն Սմենապատիւ Ս. Պատրիարքը և Ազգ. վարչութիւնը պարտաւոր պիտի ըլլան պաշտպանել մեր իրաւունքը և ներկայ կտակագիրս ճշդիւ գործադրել տալու:

Աքտէր Յովհաննէս Խաչատուրեան
Վկայ եմ սոցին խոստովանահայր
Յարութեան Կանոնայ Սերմիշեան
Նորին կողակից
Տիրուհի

Բնիկ Ղալաթիացի Աքտէր Յովհաննէս աղա Խաչատուրեանի ներկայ կտակագրիս բոլոր պարունակութիւնը ընդունելով ի դիմաց Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Ղալաթիոյ, ներկայ Թաղական Խորհուրդս կը խոստանայ սոյն կտակին ձիւտ և անթերի գործադրութիւնը ըստ տրամադրութեան կտակագրիս և յետ մահու նոյնիմաստ տարուէ տարի յատուկ պաշտօն մատուցանել տալ վասն հոգւոյ նուցին Քրիստոսի Տեսուն մերոյ Ս. Համբարձման օրը: Ինչպէս մենք, նոյնպէս և յաջորդք մեր ըստ այսմ կատարելու պարտաւոր պիտի ըլլան:

18 Մայիս 1872
Թաղական Խորհրդարան
Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ
Ղալաթիոյ
ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԱՏԵՆԱՊԵՏ
Ս. Պ. Պ. Փափաղեան Մարտիրոս Ալեքանեան

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Ձինուորական գործող նախկին պաշտօնեայ Հիւսէյին Աֆլի փաշային պաշտօն առաջարկութեան է, բայց չէ ընդունելու անարկելով թէ չպիտի պաշտօն ընդունի, մինչեւ որ իւր արտօման պատճառները չիմացուի և եղած անպատուութեան դէմ փոխարինութիւն չըլլայ: Ասոր վրայ, կայսերական հրաման ելեր է որ քննութեան համար մասնաժողով մի կազմուի:

— Զորքաբերթի օրը յունաց պատերազմ արտաքին գործող վսեմափայլ պաշտօնէին տեսութեան դնաց:

— Տէվր անունով նոր հրատարակել սկսող տաճկական լրագրին առաջին թիւէն յետոյ միամենայ դադարման դատապարտուեցաւ:

— Երէկ մեծ կղզւոյն մէջ 20 տարեկան յոյն սպասաւոր մի իւր տիրոջը լեցուն հրացանը նայած ատենը, յանկարծ պարպուել և կոկորդին գալով անմիջապէս մեռեր է:

Ձէնք գործածողներու համար պէտք է խրատ ըլլայ այս դէպքը: Անտարակոյս այժմ պատասխանատուութեան տակ կգտնուի հրացանին տէրը, զանի լեցուն պահելուն համար:

— Բարձրագոյն մեծ Եպարգոսն՝ միայն 750 լիրա, և արտաքին գործող պաշտօնեայ վսեմափայլ ճէմիլ փաշա՝ միայն 40 հազար դուրուշ ամսական պիտի առնուն, մինչդեռ նախորդաց համար աւելի կը ճարուէր:

— Կուսակալութեանց մէջ եղած Զապիթէ Ալայ-պէյլի պաշտօնը՝ որ տակէց յառաջ վերցուեցաւ, դարձեալ հաստատուել է եպարգոսական հրամանաւ:

— Յոյն ժողովուրդն սկսաւ պատերազմարանին դէմ ցոյցեր ընել պուլզարաց բաժանման խնդրոյն համար: Անցեալ կիրակէ օրը բազմութեամբ ֆէնէրի պատրիարքարանը երթալով հանրագիր մի մատուցին պատրիարքին, որով կպահանջեն յունական եկեղեցիէն պուլզարաց բաժանումն հրապարակել և բանադրել: Պատրիարքը ցրուել է զանոնք, ծանուցանելով թէ գումարելի Սինհոգը ժողովրդեան կամաց համաձայն պիտի կարգադրէ խնդիրը:

— Երկուշաբթի երեկոյն և երեքշաբթի գիշեր ժամը 1 ին ատենները Արնաուտ գիւղ յունական հիւպատոսարանին գործակալաց մէկուն տունը հրդեհիչ ծրար (գունտադ) ձգել են, բայց հրդեհէն յառաջ դրացեայ մէկը տեսնելով՝ տանտիրոջը յայտնել է, և ոստիկանք ալ հասնելով շուտով առաջըն առել են: Բայց նոյն գիշերը ժամը 5 ին ատենները դարձեալ նոյն գիւղին մէջ փերեղակի մի խանութ ալ ձգել են, և այս անգամ ալ դարձեալ դրացեայ մէկը աղբիւրէն ջուր առնել ելած լինելով տեսել, միւս դրացեայ յայտնել և վտանգին առաջըն առնուել է:

Ասոր վրայ, հետեւեալ օրը գիւղին բնակչաց կողմանէ հանրագրով մի խնդրուել է ոստիկանութեան՝ չարագործները գտնել ու պատժել, և միանգամայն գիշերային պահակաց թիւն աւել-

ցուցեր են: ոստիկանութիւնն ալ արգիւր է գիշերները ժամը 3 էն յետոյ առանց լապտերի պարտին: Բայց 40 հոգիի չափ այս արգելքին հակառակ վարուած լինելով բռնուել են, և ի հարկէ քննութիւն կըլլայ այժմ:

Լոնտոնի մէջ 50-60 տարիներէ հետէ նմանը չտեսնուած ահագին փոթորիկ մի պատահել է նախորդ ամսոյն 28 ին: Յանկարծ օդը մթադնել, ահռելի կերպարանք մի առել, և հետքհետէ որոտում ու փայլակն ըլլալով բոլոր բնակիչները ահաբեկ եղել են: Քիչ մ'ետքը սկսել է սաստիկ անձրեւ գալ, և կայծակին պատճառաւ քաղաքին մէջ տաններկու տեղ հրդեհի գէպք պատահել է, և թայմըզ գետոյն վրայ գտնուող նաւուց մեծ մասին կայմերը ջարդակոտոր եղել են:

60 ի չափ անձինք մեռել են այս փոթորիկին պատճառաւ: Նիւթական վնասն դեռ յայտնի չէ: Փոթորիկին ատենը գրեթէ բոլոր շէնքերը ի հիմանց շարժել են:

— Նախորդ ամսոյն 25 ին, Պուքրէշի մէջ հետեւեալ տարօրինակ անձրեւն եկել է: Նոյն օրը շատ տաք լինելուն պատճառաւ՝ բնակչաց շատերը քաղաքէն դուրս ելել են: Օդը մինչեւ կէս օր շատ ջինջ ու պայծառ է եղել, անկէց յետոյ, քիչ մի ամառ երեւան ելել է, և հետքհետէ տարածուելով ու թանձրանալով՝ սկսել է սաստիկ անձրեւ գալ տեսակ մի սեւադոյն և խոշոր որդերով խառն, որով ահ ու դողի մէջ ինկել են բոլոր բնակիչք:

— Ռուսիոյ կառավարութիւնը անցեալ տարի դրուեց չինական դաւառմի: Վերջին օրերս չինաց կառավարութիւնը կուղէ ետ առնուլ դրուեալն, և այս պատճառաւ երկու կողմանէ ալ զինուորական պատրաստութիւնք կլինին, և կկարծուի թէ կռուի պիտի բռնուին:

— Հարաւային Ամերիկայի մէջ Ամերիկայի ներկայ կառավարութեան դէմ ապստամբական ընկերութիւն մի երեւան ելել է, յորում արքեպիսկոպոս մի և ճիզվիթ կղերականաց ոմանք կըլտնուին եղել:

— Երանուցած եմք Գաղղիոյ Պաղէն մարաշախախն քննութեանց ենթարկուած լինելն, Մէյ բերդաքաղաքն Գերմանիոյ յանձնելուն պատճառաւ:

Վերջին տեղեկութեանց նայելով այս երեւելի զինուորականը ծանր վիճակի մէջ կգտնուի, որովհետեւ հետեւեալ գլխաւոր յանցանքը կհաստատուի վրան: Մաք-Մահոն մարաշախաղ պատերազմին ատեն զինուորական շարժմանց վերաբերեալ կարեւոր նամակ մի ուղղել է առ Պաղէն, որ եթէ գործադրուի եղեր՝ Մաք-Մահոնի բանակը չյաղթուիր և գերի չերթար եղեր: Բայց Պաղէն պահել և տեղէն անգամ չէ շարժել, և այս անգամ հարցաքննութեան ատեն այնպիսի նամակի մը իրեն ձեռքն հասած լինելն բոլորովին ուրացել է. ոսկայն նամակը տանողը գտնուել բերուել, և հարցաքննութեան առնուելով ճշմարտութիւնը երե-

ւան ելել է: — Թղթատարը երբ իմացել է թէ Մաք-Մահոն առ Պաղէն տանելու համար կարեւոր նամակ մի պիտի յանձնէ, խնդրել է որ մաքաղաթի վրայ գրուի, և ըստ այնմ գրուելով յանձնուել է իրեն: Այս մարդը ճամբան գերմանական բանակին գիծերէն անցած ատենը երեք անգամ բռնուել է, բայց նամակը ձեռք չէ տուել: Երեք անգամուս ալ կլլեր և յետոյ տեսակ մի դեղ գործածելու հանել, և վերջապէս տարել Պաղէնի ձեռքը տուել է անկորուստ:

ԾԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ

ԴԺՈՂՔԷՆ ՓԱԽԱԾ ՄԱՐԻ ՄԸ

ԿԱՄ

ԴԺՈՂԽՈՅ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿԸ

Կը ծախուի կամուրջի գլխուն պարաքան: Գին 2 դրուշ:

Մեծ նոր Խանի վերի դուռը թիւ 3 սենեակը գաղղիարէն ու տաճկերէն լեզուաց և տումարակալութեան դատախոսութիւն կըլլայ երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ օրերը:

Գասատուն տյցելութեամբ ալ դատախոսութեան կերթայ: 19

ԻԼԱՆ

Ամերիկան տիչ թաղապետին տէն օրուս եկելիմի սէնէտէն սկսու Տէրի սատակթոնքէսպի շէրէֆ կըլլէին Ս. Խաչատուրեան վէկ. Ստեփանեան նամ տօթթօրար աղաթ շիրքէթ կըլլուպ, պուստան սկսյլ: Պահէ-գալուստուտա Պողաշաճընըն դարչալընտա նուսթրօ 3 մողազատա տիչճէ օլան հէր կիօնա ամլլիաթլարը իճրա կըլլէր: Թէտէ տիրէր: Վէ Ս. Խաչատուրեան սալը կիւնէրի սաթթ սէշէ տէք Գատը-քէօյտէ միւսիւ փօլուն էճ զօլանէսիտէ վէ բազար կիւնէրի Խսկիւտարաա Սէլամըզ ճատտէսի քէնտի խանէս սինտէ: Վէ Կ. Ստեփանեան տախի բազար կիւնէրի Նէնի-գալու եօլտա Լանկա ճատտէսի նուսթրօ 16 քէնտի խանէսիտէ սաթթ եէտիյտէք սուլունմազտա օլտուգլարընը բաղալթլու միւշթէրիքրիէն խասթթէն իւլան խէրլէր: 20

ՊԱՅՄԱՆՔ ՓՈՒՆՁԻ

1. Միայն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի:
2. Տարեկան բաժանորդագրին է միայն երկու արծաթ մէճիտ՝ կանխիկ վճարել թէ մայրաքաղաքիս և իւր արուարձանաց և թէ գաւառաց համար:
3. Տեղական ու գաւառական թղթատարութեան ծախքը խմբագրութիւնը պիտի վճարէ:
4. Հատը 40 փարայ է, և կգտնուի ամեն Հաց դրամաւալ խանութները և ձեռքէ ծախողներու քով:
5. Երանուցման տօղը 40 փարայ է մէկ անգամի համար: Աւելի աժան կըլլայ աւելի անգամներու համար:
6. Խմբագրութեան վերաբերեալ որ է գիր ուղղել առ Տիօրէն-Տէր Հ. Ս. Ալաշաճեան, Կ. Պօլիս Գիւլքէի խան վարի յարկ թիւ 26:

ՏԵՐՈՐԷՆ ԵՒ ՏԷՐ

Հ. Ս. ԱԼԱՏԱՃԱՅԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՍԷՓ ԳԱՎԱՅԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ ՔԻՐՔԵՒ ԽԱՆ ՎԱՐԻ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 26